

بررسی فرصت‌های شغلی مرتبط با رشته زبان عربی (بررسی موردی شهر مشهد)

احمدرضا حیدریان شهری^{۱*}، مصطفی مهدوی آرا^۲

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه فردوسی مشهد

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه حکیم سبزواری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۷/۱۱

چکیده

شهر مشهد به برکت وجود حرم مطهر رضوی، داشتن امکانات پزشکی پیشرفته، و جاذبه‌های طبیعی، همه‌ساله میزبان بیش از یک و نیم میلیون گردشگر عرب‌زبان است که با اهدافی از جمله: تفریح، زیارت، درمان و تجارت وارد این شهر می‌شوند. این خیل عظیم گردشگر می‌تواند بستر مناسبی برای اشتغال دانش‌آموختگان زبان عربی ایجاد کند. در این مقاله با توجه به همین نکته کوشیده‌ایم با استفاده از روش توصیفی و تحلیل آماری، فرصت‌های شغلی موجود برای دانش‌آموختگان زبان عربی را شناسایی کنیم، چالش‌های پیش روی آنان در ورود به بازار را واکاوی نماییم، و همچنین راه‌کارهای مناسبی را پیشنهاد دهیم.

نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که دو بخش دولتی و غیردولتی در حوزه‌های مختلف از جمله «سازمان گردشگری، هتل‌داری، دفترهای خدمات مسافرتی، مراکز و مجموعه‌های تاریخی، بخش گردشگری سلامت و راهنمایی گردشگران، سازمان صداوسیما، و اوقاف» نیازمند دانش‌آموختگان زبان عربی هستند تا بتوانند از تخصص ایشان در این حوزه‌ها بهره ببرند.

کلیدواژه‌ها: زبان عربی؛ فرصت‌های شغلی؛ گردشگری؛ زیارت، درمان.

مقدمه

در پی ارتباطات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که بین کشورها شکل گرفته است و با توجه به سوگیری سیاست‌گذاران بخش اقتصاد و مدیران اقتصادی به ارزآوری صنعت گردشگری و گردشگری سلامت، نمی‌توان نقش دانشگاه در توسعه این صنعت را انکار نمود. این نهاد علمی می‌تواند با تربیت دانش‌آموختگان در رشته‌های مختلفی که با این صنعت در ارتباط است، نقش فزاینده‌ای در رشد و درآمدزایی آن ایفا نماید.

یکی از کارکردهای آموزش زبان‌های خارجی در دانشگاه، قرارگرفتن در خدمت صنعت گردشگری است. دانش‌آموختگان این زبان‌ها می‌توانند با تکیه بر این صنعت نیاز بخش گردشگری را در راهنمایی و هدایت گردشگران خارجی تأمین نمایند. دانش‌آموختگان زبان عربی نیز می‌توانند از این فرصت شغلی استفاده کنند؛ به‌ویژه که در سند برنامه درسی این رشته در شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی یکی از اهداف مدنظر در تأسیس آن، تأمین همین نیاز است (مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سرفصل دروس بازننگری‌شده دوره کارشناسی پیوسته زبان و ادبیات عربی، ۱۳۸۹: ۴).

طبق آمارهای رسمی منتشرشده از سوی سازمان گردشگری مشهد در سال ۱۳۹۳، بخش مهمی از گردشگران خارجی که وارد شهر مشهد می‌شوند، عرب‌زبانند که به دلایل مختلف از جمله زیارت و درمان، این شهر را مقصد خود قرار می‌دهند. بیشتر این مسافران از کشورهای حوزه خلیج فارس، عراق، لبنان و سوریه می‌آیند و حضور آنان در این شهر در تعطیلات تابستانی، نوروزی، ماه‌های رمضان، ذی‌القعدة، رجب و دیگر مناسبت‌های مذهبی پررنگ‌تر است.

هرچند هدف بخش عمده‌ای از این گردشگران در سفر به مشهد، زیارت حرم مطهر رضوی است، اما آمار پذیرش مراکز درمانی نشان می‌دهد بیشتر آنها ترجیح می‌دهند در طول اقامت خود به درمان و بهبود وضعیت سلامت خویش نیز بپردازند. در این زمینه مراکزمانند بیمارستان رضوی، بیمارستان سینا، دارالشفای امام، مطب‌های پزشکان و دندان‌پزشکان پیوسته این بیماران را می‌پذیرند. این موضوع نشان می‌دهد سازمان گردشگری و سازمان

نظام پزشکی می‌تواند با ارتقای سطح خدمات‌دهی و تبلیغات بیشتر، به توسعه صنعت گردشگری کمک شایانی نمایند. گفتنی است این پژوهش بر اساس تحقیق میدانی، توزیع پرسشنامه و مصاحبه حضوری انجام شده‌است. اما خوانندگان محترم برای مطالعه بیشتر و آشنایی با مبانی تئوریک پژوهش‌های مشابه در زمینه گردشگری شهر مشهد می‌توانند به این منابع مراجعه نمایند:

- لایقی، محمود (۱۳۸۰)، کتاب اول خراسان: جاذبه‌های گردشگری مشهد؛
- بختیاری، سعید (۱۳۸۰)، اطلس گردشگری و زیارتی مشهد مقدس؛
- بامشکی، علی‌اصغر (۱۳۸۹)، انوار اهل‌بیت (ع) در ایران به همراه اماکن گردشگری؛
- ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۹۱)، اصول و فرایند برنامه‌ریزی راهبردی توسعه توریسم.

پرسش‌های پژوهش

این پژوهش می‌کوشد به دو دسته پرسش بنیادین پاسخ گوید:

الف) آیا خارج از حوزه نظام آموزشی کشور، دیگر حوزه‌ها نیز به دانش‌آموخته زبان عربی نیاز دارند؟

ب) در صورت نیاز کدام حوزه‌های شغلی بیشتر متقاضی به‌کارگیری این دانش‌آموختگان هستند و به کدام مهارت‌های تخصصی ایشان نیاز بیشتری دارند؟

برای یافتن پاسخ مناسب، جستار حاضر در قالب پنج بخش تنظیم شده‌است. در بخش نخست پرسشنامه‌ای مطرح می‌شود تا ملاک‌های ارزیابی و نشانگرها برای خوانندگان محترم شفاف گردد. در بخش دوم داده‌ها تجزیه و تحلیل می‌شوند. در بخش سوم داده‌ها قضاوت می‌شوند و از آنها نتیجه‌گیری می‌شود؛ بخش چهارم، چالش‌های فراروی دانش‌آموختگان زبان عربی را بیان می‌کند و در قسمت پایانی پیشنهادهایی ارائه می‌شود.

پرسشنامه یادشده در دو بخش پرسش‌های عینی و پرسش‌های توصیفی کوتاه طراحی شده‌است و در سازمان‌های اوقاف، صداوسیما، گردشگری و میراث فرهنگی و زیرمجموعه‌های آن یعنی هتل‌ها و مجموعه‌های فرهنگی و تفریحی، حوزه گردشگری سلامت (بیمارستان رضوی، دارالشفای امام) حوزه فرهنگی (کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی)، حمل و نقل (پایانه پروازهای خارجی فرودگاه بین‌المللی شهید هاشمی‌نژاد مشهد و دفترهای خدمات مسافرتی) توزیع شده‌است.

پیشینه پژوهش

در این زمینه برخی تحقیقات دیگر نیز با نگاهی کلی‌نگرانه انجام شده‌است که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد:

مقاله «نقش فنون و فنون آموزشی در تدریس صرف و نحو عربی» از متقی‌زاده و همکاران؛ مقاله «صعوبات تعلم العربیة و تعلیمات عصر التقنیة» از ابوالوس/ابراهیم الشمسان؛ مقاله «تقویم برنامه‌های تعلیم العربیة لغیر العرب» از عباس گنج‌علی؛ و مقاله «نقد و بررسی آموزش مکالمه عربی در دانشگاه‌ها» از محمود شکیب/انصاری؛ و «مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سرفصل دروس بازننگری‌شده دوره کارشناسی پیوسته زبان و ادبیات عربی تحت نظارت شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی».

در این پژوهش با توجه به نوآوری در طراحی پرسشنامه و انجام تحقیق میدانی، برخلاف پژوهش‌های دیگر کوشیده‌ایم به شکل تخصصی بر چالش‌های پیش روی اشتغال دانش‌آموختگان زبان عربی تمرکز کنیم و به طور ویژه شهر مشهد هدف این پژوهش قرار گرفته که این امر سبب شده تا هم به صورت میدانی و هم با نگاهی جزئی‌نگرانه به مسئله بحث پردازیم و راهکارهایی عملی ارائه دهیم.

یافته‌های پژوهش

از مجموع ۱۴۰ پرسشنامه توزیع شده در بخش‌های مختلف دولتی و غیردولتی، با توجه به تمایل نداشتن برخی اشخاص و یا خودداری برخی سازمان‌ها از پاسخ‌گویی، ۱۲۰ پرسشنامه بررسی شد و نتایج زیر به دست آمد:

□ در پرسش نخست، ۴۱/۶ درصد پرسش‌شونده‌ها نیاز به دانش آموخته زبان عربی را در شغل خود «خیلی زیاد» ارزیابی کرده‌اند، ۵۰ درصد این نیاز را «زیاد» و ۸/۳ درصد آن را «خیلی کم» دانسته‌اند.

□ در پرسش دوم، ۱۶/۶ درصد پرسش‌شونده‌ها از دانش آموختگان زبان عربی در انجام وظایف محول شده به ایشان «خیلی زیاد» راضی بوده‌اند؛ ۴۱/۶ درصد «زیاد»، ۱۶/۶ درصد «متوسط» و ۲۵ درصد «خیلی کم» رضایت داشته‌اند.

□ در پرسش سوم، ۳۳/۳ درصد از پرسش‌شونده‌ها ضرورت به‌کارگیری دانش آموخته زبان عربی را در مجموعه خود «زیاد» و ۲۵ درصد «خیلی زیاد» توصیف کرده‌اند، ۳۳/۳ درصد این ضرورت را «متوسط» و ۸/۳ درصد آن را «کم» اعلام داشته‌اند.

□ در پرسش چهارم، ۴۹/۹ درصد از پرسش‌شونده‌ها از چిستی دانش تخصصی «زیاد»ی از دانش تخصصی زبان عربی داشتند. دانش آموخته زبان عربی ناآگاه بودند (۸/۳ درصد «خیلی کم» و ۴۱/۶ درصد «کم») و ۱۶/۹ درصد آگاهی «متوسط»، ۱۶/۶ درصد آگاهی «زیاد» و ۱۶/۶ درصد آگاهی «خیلی

زیاد»ی از دانش تخصصی زبان عربی داشتند. □ در پرسش پنجم میزان آگاهی پرسش‌شونده‌ها از کارآمدی دانش آموخته زبان عربی به ترتیب، ۸/۳ درصد «خیلی کم»، ۸/۳ درصد «کم»، ۴۱/۶ درصد «متوسط»، ۲۵ درصد «زیاد» و ۱۶/۶ درصد «خیلی زیاد» بوده‌است.

□ در پرسش ششم میزان آگاهی پرسش‌شونده‌ها از مهارت‌های عملی دانش‌آموخته زبان عربی به ترتیب، ۸/۳ درصد «خیلی کم»، ۲۵ درصد «کم»، ۲۵ درصد «متوسط»، ۳۳/۳ درصد «زیاد» و ۸/۳ درصد «خیلی زیاد» است.

□ در پرسش هفتم پرسش‌شونده‌ها میزان توانایی دانش‌آموخته زبان عربی را در حل مسائل کاری به ترتیب: ۵۰ درصد «زیاد» و ۲۵ درصد «خیلی زیاد»، ۸/۳ درصد «خیلی کم» و ۱۶/۶ درصد «متوسط» توصیف کرده‌اند.

□ در پرسش هشتم، ۵۸/۳ درصد پرسش‌شونده‌ها میزان توانایی دانش‌آموخته زبان عربی را در نوآوری و ابتکار «زیاد» دانسته، ۱۶/۶ درصد «خیلی زیاد»، ۸/۳ درصد «متوسط»، و ۱۶/۶ درصد آن را «کم» دانسته‌اند.

□ در پرسش نهم، پرسش‌شونده‌ها توان و مهارت دانش‌آموختگان زبان عربی و تطابق آن با انجام امور شغلی مشاغل مختلف را به ترتیب: ۴۱/۶ درصد «زیاد»، ۱۶/۶ درصد «خیلی زیاد» و ۳۳/۳ درصد «متوسط» گزارش کرده‌اند و ۸/۳ درصد آن را «کم» توصیف نموده‌اند.

□ در پرسش دهم حدود ۵۰ درصد از پرسش‌شونده‌ها متمایلند دانش‌آموخته زبان عربی را در امور سازمان خود به کار گیرند، ۳۳/۳ درصد این تمایل را «زیاد» و ۱۶/۶ درصد آن را «خیلی زیاد» توصیف کرده‌اند؛ ۳۳/۳ درصد دیگر آن را «متوسط» و ۱۶/۶ درصد آن را «کم» بیان داشته‌اند.

□ در پرسش یازدهم از آنجا که افراد حقیقی و حقوقی دانش‌آموخته زبان عربی را در کسب و کار خود به کار گرفته‌اند، تنها ۱۶/۶ درصد به آن پاسخ گفته‌اند، از این میزان ۵۰ درصد ضرورت برگزاری دوره‌های آموزشی کاربردی را برای دانش‌آموخته زبان عربی «کم» و ۵۰ درصد آن را «خیلی زیاد» ارزیابی کرده‌اند.

□ در پرسش دوازدهم ۳/۸ درصد پرسش‌شونده‌ها پاسخ نداده‌اند. ۳۵/۸ درصد آگاهی خود از مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموخته عربی در محیط کار خود را «کم» اعلام کردند، ۱۷/۹ درصد این آگاهی را «متوسط»، ۳۵/۸ درصد آن را «زیاد» و ۸/۹ درصد «خیلی زیاد» توصیف نموده‌اند.

□ در پرسش سیزدهم، آگاهی پرسش‌شونده‌ها از احساس مسئولیت و وجدان کاری دانش‌آموخته عربی ۸/۳ درصد «خیلی کم»، ۳۳/۳ درصد «کم»، ۲۵ درصد «متوسط» و ۳۳/۳ درصد «زیاد» توصیف شده‌است.

□ در پرسش چهاردهم، ۸/۳ درصد پرسش‌شونده‌ها میزان سازگاری دانش‌آموخته زبان عربی را با محیط کار خود «خیلی کم»، ۱۶/۶ درصد «کم»، و ۱۶/۶ درصد «متوسط»، ۳۳/۳ درصد آن را «زیاد» و ۲۵ درصد آن را «خیلی زیاد» ارزیابی کرده‌اند.

□ در پرسش پانزدهم، پرسش‌شونده‌ها میزان اعتماد خود را به توان رهبری و هدایت دانش‌آموخته زبان عربی در شغل خود ۵۸/۳ درصد «زیاد»، ۲۵ درصد «متوسط»، و ۱۶/۶ درصد آن را «کم» ارزیابی کرده‌اند.

□ در پرسش شانزدهم، ۳۳/۳ درصد از پرسش‌شونده‌ها میزان علاقه‌مندی دانش‌آموخته زبان عربی به کار خود را «خیلی زیاد»، ۱۶/۶ درصد «زیاد»، ۴۱/۶ درصد «متوسط» و ۸/۳ درصد «کم» ارزیابی کرده‌اند.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در نگاهی به داده‌ها و درصدها می‌توان در دو بخش به قضاوت و نتیجه‌گیری پرداخت و پیشنهادهایی را ارائه کرد:

۱. تحلیل پرسش‌های عینی

در تحلیل پرسش‌های عینی به این نکته‌ها می‌توان اشاره کرد:

□ پرسش‌های ۴، ۵، ۶ و ۱۳ پرسش‌های به‌هم‌پیوسته‌ای هستند که به بررسی میزان آگاهی مدیران سازمان‌ها از دانش، کارآمدی، مهارت و ارزیابی احساس مسئولیت و وجدان کاری دانش‌آموخته زبان عربی پرداخته‌اند. اعداد و ارقام مربوط به این پرسش‌ها

نشان می‌دهد که میزان آگاهی ایشان از ویژگی‌های علمی و عملی این دانش‌آموختگان کم و نزدیک به صفر است.

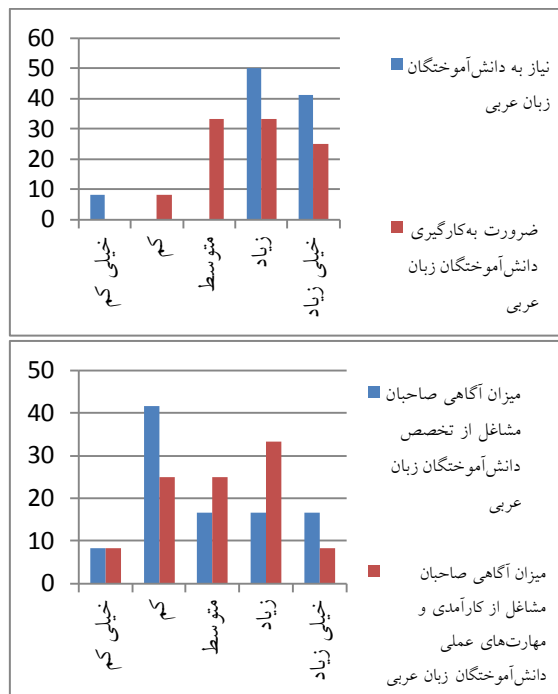
پیشنهاد می‌شود دانشگاه‌ها برای تبلیغ و ارائه خدمات علمی خود، تعامل و ارتباطشان را با بخش صنعت به‌ویژه صنعت گردشگری درمانی بیشتر کنند تا صاحبان مشاغل با توانایی‌های دانش‌آموختگان عربی آشنا شوند و آنان را در حوزه تخصصی سازمان خود به کار گیرند.

□ سؤالات ۱، ۳، ۷، ۹ و ۱۰ در یک دسته قرار می‌گیرند و هر یک به گونه‌ای از تمایل و نیاز سازمان‌ها در به‌کارگیری دانش‌آموختگان زبان عربی حکایت دارند. اعداد مربوط سطح بالای نیاز و تمایل صاحبان مشاغل را به خدمات دانش‌آموختگان زبان عربی نشان می‌دهد. توصیه می‌شود با شناسایی نیاز تخصصی هر بخش، سازوکاری قانونی فراهم گردد تا دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها بتوانند به‌آسانی در این بخش‌ها مشغول به کار شوند و نیاز مربوط به آن را برآورده سازند.

□ بیش از ۵۸ درصد از پرسش‌شوندگان اعتماد خود را نسبت به توان رهبری و هدایت دانش‌آموختگان زبان عربی زیاد توصیف کرده‌اند؛ بی‌شک برآورد ۵۸/۳ درصدی پرسش‌شوندگان، از سازگاری بالای دانش‌آموختگان زبان عربی با محیط کار خود حکایت دارد.

□ از تحلیل پرسش دوم برمی‌آید که باید آموزش‌های همسو با نیاز بازار کار در دانشگاه‌ها افزایش یابد تا رضایت‌مندی صاحبان مشاغل از دانش‌آموختگان زبان عربی به سطح مطلوب خود برسد؛ دو نمودار زیر چهار شاخص را نشان می‌دهند: (۱) نیاز صاحبان مشاغل به دانش‌آموختگان زبان عربی؛ (۲) ضرورت به‌کارگیری آنها؛ (۳) میزان آگاهی پرسش‌شوندگان از تخصص دانش‌آموختگان زبان عربی؛ (۴) میزان آگاهی پرسش‌شونده‌ها از دانش و کارآمدی دانش‌آموختگان زبان عربی.

۲. تحلیل سؤالات توصیفی

در بخش پرسش‌های توصیفی کوتاه‌پاسخ، حوزه تخصصی شغل پرسش‌شوندگان به‌طورکلی به دو بخش دولتی (کتابداری و اطلاع‌رسانی، میراث فرهنگی و گردشگری، سازمان اوقاف، صداوسیما، پایانه پروازهای خارجی و...) و غیردولتی (هتل‌داری، دفترهای خدمات مسافرتی، بخش IPD (بیماران بین‌الملل) بیمارستان‌های خصوصی و...) است و این امر می‌تواند نشانگر حوزه‌هایی باشد که اشتغال در آنها زبان عربی را «از انحصار در حوزه معارف اسلامی به عنوان صرفاً زبانی مقدس و مبارک که هدف از فراگیری آن تنها فهم قرآن و درک حدیث باشد، خارج می‌سازد» (الشمسان، ۲۰۱۰، ج: ۱، ۲۶۳).

نکته مهم دیگر مهارت‌های زبانی و رفتاری دانش‌آموختگان زبان عربی است که بیشتر فرصت‌های شغلی در بخش‌های دولتی و غیردولتی نیز به این مهارت‌ها نیاز دارند. در واقع توانایی دانش‌آموختگان زبان عربی در برقراری ارتباط سالم و گیرا با عرب‌زبانان می‌تواند راه‌گشای بسیاری از مشکلات پیش روی آنان باشد؛ چراکه «در بسیاری از موارد بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها از مشکلات ساختاری نشئت می‌گیرد و آموزش عالی می‌تواند با شناخت موانع، فعالانه در راه رفع این معضلات تلاش کند» (کریمی موغاری، ۱۳۷۶: ۶۷).

در گفت‌وگو با مدیران سازمان‌های مختلف، بسیاری از آنها بیان کردند که «ما در سازمان یا مجموعه خود نیازمند مترجم هستیم تا ارتباط ما با گردشگران عرب‌زبان را آسان نماید». بر همین اساس برخی از حوزه‌های اشتغال دانش‌آموختگان می‌تواند این موارد باشد:

راهنمایی و استقبال از گردشگران: عرصه فعالیت دانش‌آموختگان از آغاز ورود گردشگران به کشور تا خروج آنهاست. حتی با تبلیغات رسانه‌ای و بازاریابی الکترونیکی می‌توان دامنه این فعالیت را به خارج از مرزها نیز گسترش داد. در مصاحبه‌ای که با مدیران داخلی پایانه پروازهای خارجی فرودگاه بین‌المللی شهید هاشمی‌نژاد مشهد انجام شد به این نیاز اشاره شد. گردشگران عرب‌زبان به محض پیاده شدن از هواپیما به دنبال راهنما هستند تا آنها را به هتل و محل اقامت خود هدایت نماید، این نیاز نه تنها در فرودگاه بلکه در طول اقامت گردشگران در مشهد وجود دارد. علاوه بر این، بخش‌های مختلف فرودگاه نیز به کسانی نیاز دارد که با زبان عربی آشنا باشند. این نیاز در بخش‌هایی همچون اطلاعات پرواز، چارتر، غرفه دار، باربر و راهنما محسوس‌تر است. نیروهای پلیس و انتظامات پایانه نیز با توجه به اینکه دانشکده پلیس این آموزش‌ها را در اختیار دانش‌آموختگان خود قرار نمی‌دهد، نیازمند آموزش زبان عربی هستند.

هتل‌داری: نیاز به دانش‌آموخته عربی در هتل‌داری نیز وجود دارد. با توجه به اینکه در سطح شهر مشهد (به نقل از معاون گردشگری استان) حدود ۱۸۰ هتل، ۳۰۰ هتل آپارتمان، ۴۵۰ مهمان‌پذیر و ۳۰۰ دفتر خدمات مسافرتی و توره‌های داخلی وجود دارد، نیاز این بخش به راهنما بیشتر از ده‌ها نفر است.

در مصاحبه با مدیران داخلی برخی از هتل‌های پنج‌ستاره و نزدیک به حرم مطهر، که مهمانان آنها غالباً عرب‌زبان هستند، مشخص گردید که این بخش نیازمند دانش‌آموختگانی است تا بتوانند واسطه بین هتل و مهمانان باشند. در بخش‌های مختلف هتل مثل پذیرش، رستوران‌ها به راهنمایی این زبان‌دان‌ها نیاز است.

میراث فرهنگی: بخش دیگر مرتبط با گردشگری، میراث فرهنگی است که شامل مجموعه‌های تاریخی و فرهنگی مثل باغ نادری، مجموعه آرامگاه فردوسی و... است. در این گونه مجموعه‌ها به دانش‌آموختگانی نیاز است تا بتوانند تاریخ فرهنگ، ادب و هنر ایرانی را به گردشگران خارجی معرفی کنند.

بازار: خرید کالا و لوازم و یا به عبارت گویاتر تجارت یکی دیگر از اهداف گردشگر خارجی می‌تواند باشد. حضور چشم‌گیر گردشگران عرب‌زبان در بازار شهر مشهد گویای این مطلب است. از بازارهایی که پیوسته توجه ایشان را به خود جلب می‌کند بازار رضا، بازار الغدیر، الماس شرق، بازار خشکبار، مجموعه پدیده و... است. در مصاحبه با تعدادی از فروشندگان در این بازارها بیان شد که باید مترجمانی باشند تا بتوانند میان فروشنده و مشتری واسطه شوند. البته بیشتر فروشندگان با برخی اصطلاحات و جملات مانند چگونگی بیان قیمت کالا آشنا شده‌اند، ولی معرفی دقیق و مشخص کیفیت و نوع کالا امری است که فقط دانش‌آموختگان زبان عربی از عهده آن برمی‌آیند. بنابراین حضور این قشر در واسطه‌گری میان فروشنده و خریدار به فروش بهتر و جلب رضایت خریدار کمک شایانی می‌کند.

امور پزشکی: گردشگری سلامت از دیگر بخش‌هایی است که در جذب دانش‌آموخته عربی سهم بسزایی دارد. این صنعت، سازمان گردشگری و سازمان نظام پزشکی استان را واداشته تا با برپایی همایش‌هایی این صنعت را سامان بیشتری بدهند و روند جلب گردشگران سلامت را توسعه بخشند، طیف گسترده‌ای از این گردشگران عرب‌زبانند که از

بدو ورود، در طول درمان و برگشت به وطن به مترجم و راهنما نیازمندند. در مصاحبه با مسئول دفتر بیماران خارجی بیمارستان رضوی، روشن شد که علاوه بر بخش درمان، این بیمارستان به اتاق‌های VIP مجهز است که همراهان بیمار عرب‌زبان می‌توانند در طول درمان در کنار بیمارشان باشند. علاوه بر این بیمارستان، بیمارستان‌های دیگری مثل سینا، مطب‌های خصوصی و حتی دارالشفای امام، پذیرای این بیماران هستند. مدیر داخلی دارالشفای امام نیز بیان کرد: «با توجه به نزدیکی این درمانگاه به حرم، بیش از نیمی از بیماران ما عرب‌زبان هستند و ترجیح می‌دهند با پزشکی ملاقات کنند که عربی بداند یا مترجم داشته باشد. البته در این مرکز از مترجمان عربی استفاده می‌شود اما تعداد بیشتری نیاز داریم». از سوی دیگر، خطای مترجم در تبیین نسخه بیمار، خطایی جبران‌ناپذیر به شمار می‌آید؛ بنابراین مترجمان این بخش علاوه بر زبان باید با اصطلاحات دارویی نیز آشنا باشند.

حمل و نقل: در این بخش نیز برای رزرو بلیت و تسهیل خدمات رفت و آمد می‌توان از مترجمان زبان عربی استفاده کرد. دفترهای خدمات مسافرتی می‌توانند با استخدام مترجمان زبان عربی این‌گونه خدمات را به‌خوبی ارائه کنند. چراکه گردشگران عرب برای برگشت به وطن، یا مسافرت به دیگر شهرهای ایران مثل قم، اصفهان، شیراز و کیش به این مراکز مراجعه می‌کنند. در مصاحبه با مدیران برخی از این مراکز در اطراف حرم مطهر رضوی مشخص شد اغلب گردشگران برای تهیه و رزرو بلیت با مترجم و راهنما می‌آیند، و گاه خود کارکنان کمی با زبان عربی آشنا هستند اما اگر در کنار خدمات حمل و نقل در این مراکز مترجم نیز حضور داشته باشد، خدمات بهتری ارائه می‌شود.

سازمان‌ها و نهادهای دولتی: بخش دولتی نیز، هرچند کمتر از بخش خصوصی، به دانش‌آموخته‌ی زبان عربی نیاز دارد. در سازمان صداوسیما استان در بخش خبرسازی و تهیه برنامه‌های فرامرزی و گزارش از اطراف حرم به دانش‌آموخته‌ی زبان عربی نیاز است. در سازمان اوقاف نیز برای پذیرش هیئت‌های خارجی عرب‌زبان یا گردشگرانی که از بقعه‌های متبرک استان مثل بقعه متبرک «امام‌زاده یحیی بن زید» در روستای میامی، «خواجه ربیع»، «خواجه مراد»، «خواجه اباصلت» و... دیدن می‌کنند به مترجم و راهنما نیاز دارند. در این دو سازمان (صداوسیما و اوقاف) به مترجمان زبان عربی نیاز هست تا به ترجمه متون، فیلم و

آیات و روایات پردازند. همچنین در سازمان موزه‌ها و کتابخانه‌های آستان قدس در بخش فهرست‌نویسی، خرید منابع عربی و ترجمه به دانش‌آموختگان زبان عربی نیاز محسوسی وجود دارد.

چالش‌های فرارو

همان‌گونه که پیش از این گفته شد، در غالب نیازهای بیان‌شده از طرف سازمان‌ها و مجموعه‌ها مهارت‌های زبانی دانش‌آموختگان زبان عربی به کار می‌آید. در واقع دانشجویان با فراگیری زبان عربی می‌توانند بعد از پایان تحصیل به آسانی در این بخش‌ها مشغول به کار شوند؛ اما اغلب گردشگران عرب با زبان فصیح آشنا نیستند یا ترجیح می‌دهند با لهجه محلی سخن بگویند، و از طرفی در دانشگاه‌ها و گروه‌های زبان عربی زبان فصیح آموزش داده می‌شود نه لهجه‌های محلی؛ و حتی همین آموزش زبان فصیح نیز عمیق، پایدار و مستمر نیست و بر کاربرد آن در محیط خارج از کلاس تأکیدی نمی‌شود (عباسی، ۱۳۸۸: ۱۴۴). بنابراین روشن است که توانایی دانش‌آموخته و مهارت وی با نیاز بازار کار متناسب نیست. همین مسئله باعث شده تا بخش مهمی از بازار کار در این حوزه را عرب‌های خوزستان و پناهندگان عراقی ساکن مشهد به دست بگیرند؛ چراکه بر گویش‌های محلی مسلطند.

چالش دیگری که دانش‌آموختگان زبان عربی در بازار کار با آن مواجهند نداشتن مهارت‌های موردنیاز دیگر است؛ برای مثال اگر یک دانش‌آموخته زبان عربی بخواهد مترجم یک هتل یا یک مجموعه فرهنگی و تاریخی شود، باید با رشته هتل‌داری، تاریخ و تمدن ایران، و مهارت‌های ارتباطی دیگر آشنا باشد تا بتواند گردشگران را راهنمایی کند. حال آنکه آموزش‌های ما در دانشگاه صرفاً مربوط به یاددهی زبان و ادبیات عربی است. برای حل این مشکلات راه‌حل‌های زیر ارائه می‌گردد:

پیشنهادها

- با توجه به نیاز بازار کار، لازم است سرفصل دروس آموزشی رشته زبان عربی متناسب با تقاضای جامعه تغییر کند. به روزرسانی رشته، آموزش لهجه‌های عربی می‌تواند در این امر راهگشا باشد.
- هم‌زمان با تحصیل دانشجوی، دانشگاه می‌تواند با حوزه‌های دولتی و غیردولتی ارتباط برقرار نماید و طرح‌های کارورزی برگزار کند؛ این امر به دانشجوی کمک می‌کند تا مهارت‌های عملی لازم را برای ورود به بازار کار کسب نماید.
- برگزاری کارگاه‌های مختلف و متناسب با زمینه‌های شغلی دانش‌آموخته، به وی کمک می‌نماید تا با اموری مانند هتل‌داری، راهنمایی گردشگران، و معرفی مجموعه‌های گردشگری آشنا شود. علاوه بر این، دانشگاه و گروه‌های عربی می‌توانند برای تخصصی‌تر شدن رشته و کمک به دانشجویان در انتخاب حوزه کاری مورد علاقه، این مهارت‌ها را در واحدهای آموزشی دانشجویان رشته زبان عربی جای دهند.
- بیشتر صاحبان مشاغل متمایلند از دانش و کارآمدی دانش‌آموختگان زبان عربی استفاده کنند. از طرفی غالباً با مهارت‌های ایشان آشنا نیستند؛ بنابراین باید سازوکاری فراهم شود تا این بخش نیاز خود را مستقیم از دانشگاه تأمین کند. این امر علاوه بر اشتغال‌زایی باعث می‌شود دانشگاه آموزش‌های خود را به‌روزرسانی کند و متناسب با نیاز بازار کار تغییر دهد.

نتیجه‌گیری

پیش‌ازاین تحلیل داده‌ها قضاوت و نتیجه‌گیری شده‌است؛ ازاین‌رو در یک برآیند کلی و به‌اختصار می‌توان به نتایج زیر اشاره کرد:

ظرفیت‌های بالای گردشگری شهر مشهد باعث شده تا سالانه تعداد زیادی از گردشگران عرب‌زبان این شهر را مقصد خود قرار دهند. حضور انبوه این گردشگران سبب توسعه و رشد صنعت گردشگری شهر شده و فرصتی را برای اشتغال دانش‌آموختگان رشته زبان عربی

فراهم ساخته است. در همین راستا گروه‌های عربی دانشگاه‌های کشور باید با گنجاندن آموزش‌های متناسب با تقاضای جامعه این نیاز را پاسخ دهند. در صورت تحقق این امر شاهد کاهش نرخ بیکاری و شکوفایی صنعت گردشگری خواهیم بود.

دانشگاه باید با ایجاد ارتباط تنگاتنگ با بخش صنعت، خدمات موردنیاز آن را تأمین نماید و دانش‌آموختگان خود را به بخش‌های دریافت‌کننده خدمات معرفی کند.

دانشگاه باید با گنجاندن واحدهایی در برنامه درسی خود، لهجه‌ها و گویش‌های محلی زبان عربی را به دانشجویان آموزش دهد تا بتوان نیازهای گردشگران را تأمین کرد و این بخش از بازار کار را که هم‌اکنون در دست عرب‌های خوزستان و پناهندگان عراقی است، به دست متخصصان آموزش‌دیده دانشگاهی سپرد.

برخلاف تصور معمول مبنی بر نبود یا کمبود فرصت استخدام برای یک دانش‌آموختگان زبان عربی نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، دانش‌آموختگان با کسب دانش و مهارت‌های لازم، می‌توانند فرصت‌های شغلی زیادی به‌ویژه در صنعت گردشگری برای خود فراهم نمایند.

پیوست

پرسشنامه مسئولان سازمان‌ها و مشاغل

مسئول محترم

با سلام و احترام؛

این پرسشنامه، برای آگاهی از وضعیت کنونی اشتغال دانش‌آموختگان گروه آموزشی زبان و ادبیات عربی و بررسی سطح توانایی و مهارت‌های آنان در انجام وظایف و مسئولیت‌های پس از فارغ‌التحصیلی در سازمان و حرفه شما تنظیم شده است. بنابراین نظرات و دیدگاه‌های ارزشمند شما در این باره، به ارزیابی درونی (خودارزیابی) این گروه آموزشی کمک می‌کند تا بتوان به شکلی جامع و هدفمند برای بهبود و پیشبرد سطح توانایی‌ها، مهارت‌ها و فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشجویان برنامه‌ریزی کرد. خواهشمندیم با مطالعه و تکمیل دقیق پرسشنامه، ما را در انجام این پژوهش یاری فرمایید.

الف) لطفاً بهترین گزینه را با علامت مشخص نمایید (اهمیت گزینه‌ها به تدریج افزایش می‌یابد: خیلی کم = بی‌اهمیت؛ کم = کم‌اهمیت؛ متوسط = دارای اهمیت متوسط؛ زیاد = دارای اهمیت بیشتر؛ خیلی زیاد = بسیار مهم).

۱. آیا در شغل شما نیاز به استفاده از دانش‌آموخته رشته زبان و ادبیات عربی وجود دارد؟

خیلی کم   کم   متوسط   زیاد   خیلی زیاد

۲. در صورت استفاده از متخصص زبان و ادبیات عربی، تا چه اندازه از تناسب دانش او با وظایف کاری‌اش رضایت دارید؟

خیلی کم   کم   متوسط   زیاد   خیلی زیاد

۳. تا چه اندازه هنگام به‌کارگیری دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی در شغل خود، برگزاری دوره‌های آموزشی تئوری را ضروری می‌دانید؟

خیلی کم   کم   متوسط   زیاد   خیلی زیاد

۴. تا چه اندازه از چستی دانش تخصصی دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی

آگاهی دارید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۵. تا چه اندازه در شغل خود از کارآمدی دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی

آگاهی دارید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۶. تا چه اندازه از مهارت‌های عملی دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی در انجام

وظایف مرتبط با شغل خود آگاهی دارید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۷. به نظر شما دانش تخصصی دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی تا چه اندازه

می‌تواند در حل مسائل کاری شما تأثیرگذار باشد؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۸. توان نوآوری و ابتکار دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی تا چه اندازه می‌تواند

در انجام وظایف شغلی شما راهگشا باشد؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۹. تا چه اندازه توان و مهارت دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی را مرتبط و

همسو با انجام امور شغلی خود می‌دانید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۱۰. تا چه اندازه تمایل دارید دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی امور سازمان

شما را ساماندهی کنند؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۱۱. تا چه اندازه برگزاری دوره‌های آموزشی کاربردی شغل خود را برای دانش‌آموختگان

رشته زبان و ادبیات عربی ضروری می‌دانید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۱۲. تا چه اندازه به مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی در

محیط کار اطمینان دارید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۱۳. تا چه اندازه از احساس مسئولیت و وجدان کاری دانش‌آموختگان رشته زبان و

ادبیات عربی رضایت دارید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۱۴. میزان سازگاری دانش‌آموختگان رشته زبان و ادبیات عربی را با محیط کار خود چه

میزان برآورد می‌کنید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۱۵. میزان اعتماد شما به توان رهبری و هدایت دانش‌آموختگان زبان و ادبیات عربی در

شغل‌تان چقدر است؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

۱۶. میزان علاقه‌مندی دانش‌آموختگان زبان و ادبیات عربی را به کار خود چگونه برآورد

می‌کنید؟

خیلی کم کم متوسط زیاد خیلی زیاد

ب) لطفاً به سؤالات ذیل به شکل روشن پاسخ دهید:

۱۷. حوزه تخصصی شغل خود را به صورت کلی و به شکل مختصر معرفی نمایید.

۱۸. در کدام یک از بخش‌های شغل شما احتمال اشتغال دانش‌آموخته رشته زبان و ادبیات

عربی وجود دارد؟

۱۹. در صورت تمایل به استفاده از دانش‌آموخته زبان و ادبیات عربی به کدام تخصص

او توجه دارید؟

۲۰. خدمات مورد انتظار شما از دانش‌آموخته زبان و ادبیات عربی در حوزه تخصصی

شغل‌تان کدام است؟

۲۱. به نظر شما یک دانش‌آموخته زبان و ادبیات عربی می‌تواند راهگشای کدام‌یک از

مشکلات پیش‌روی حرفه شما باشد؟

با نهایت سپاس از همراهی و همکاری شما

کتابنامه

الف) عربی

الشمسان، أبوأوس ابراهیم (۲۰۱۰)، «صعوبات تعلّم العربیة و تعلیمات عصر التقنیة»، المؤتمر الدولي للغة العربیة، مجموعة البحوث، ج ۱، جاکارتا: إصدار جامعة الأزهر الأندونیسیة، صص ۲۶۵-۲۵۴.

ب) فارسی

کتابها

- ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۹۱)، اصول و فرایند برنامه‌ریزی راهبردی توسعه توریسم، مشهد: فردیز.
- بامشکی، علی‌اصغر (۱۳۸۹)، انوار اهل‌بیت (ع) در ایران به همراه اماکن گردشگری، مشهد: استوار.
- بختیاری، سعید (۱۳۸۰)، اطلس گردشگری و زیارتی مشهد مقدس، تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- شرکت قطارهای مسافربری رجا (۱۳۸۵)، همراه در سفر: راهنمای مشتاقان زیارت امام‌رضا و جاذبه‌های گردشگری خراسان، تهران: جهان‌تاب.
- شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی (۱۳۸۹)، مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سرفصل دروس بازنگري‌شده دوره کارشناسی پیوسته زبان و ادبیات عربی، مصوب هفتصد و هفتاد و دومین جلسه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری).
- کریمی موغاری، زهرا (۱۳۷۶)، ارتباط متقابل نظام آموزشی و ساختارهای اقتصادی، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- لایقی، محمود (۱۳۸۰)، کتاب اول خراسان: جاذبه‌های گردشگری مشهد، مشهد: پارس.

مقالات

- عباسی، مهوش و دیگران (۱۳۸۸)، «مشکلات یاددهی و یادگیری درس زبان انگلیسی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر اصفهان از دیدگاه دبیران»، مجله پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوارسگان، شماره ۲۲، تابستان صص ۱۵۶-۱۴۱.

دراسة الفرص المهنية المتعلقة بقسم اللغة العربية (مدينة مشهد أمودجاً)

احمدرضا حیدریان شهری*^۱، مصطفی مهدوی آرا^۲

۱. استاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة فردوسي مشهد

۲. استاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة حكيم سبزواري

الملخص

تستضيف مدينة مشهد أكثر من مليون وخمسمئة ألف سائح عربي كل سنة يوافدونها مستهدفين العلاج، والسياحة، والزيارة، والتجارة ببركة المضجع الشريف للإمام الرضا (ع) وبصفتها عاصمةً معنوية لإيران والتمتع بإمكانيات متنوّعة كالمستشفيات الراقية، والأطباء البارعين، والروائع الطبيعية. وتبيّن معرفة الفرص المهنية المتواجدة في هذه المدينة ضرورة إنجاز الدراسة الحاضرة نظراً لهذه الأعداد الكبيرة من السياح العرب والتحديات المطروحة أمام خزيجي اللغة العربية. لقد حاولنا في هذه الدراسة أن نتعرف على الفرص المهنية الملائمة باختصاص خزيجي هذه اللغة في مدينة مشهد باستخدام منهج وصفي-تحليلي مبني على الإحصائيات؛ فدرسنا التحديات الواقعة أمامهم للحصول على فرص العمل في مختلف الفروع المهنية الأخصائية وقدمنا الاقتراحات المناسبة. تشير النتائج الحاصلة عن هذه الدراسة العملية إلى أن القطاعين الحكومي والخاص بحاجة ماسة إلى خزيجي اللغة العربية ليستفيد من اختصاصهم وخبرتهم لتكفل الشؤون المتعلقة بمزاوتهم ويشتمل القطاعان علي منظمة السياحة، والفندقة، ومكاتب خدمات السفر والسياحة، والمعالم الأثرية، والسياحة الطبيّة، ودلالة السياح العرب، ومنظمة الإذاعة والتلفاز، ومنظمة الأوقاف.

الكلمات الرئيسية: اللغة العربية؛ الفرص المهنية؛ السياحة؛ الزيارة؛ العلاج.

